

Selektivně zaznamenané násilí v aristotelském *Athénském státním zřízení**

■ PAVEL NÝVLT (Praha)

Abstract:

Selective Coverage of Violence in the Aristotelian Treatise *On the Constitution of the Athenians*

The article deals with selective coverage of violence in the Aristotelian treatise *On the Constitution of the Athenians*. After cataloguing all the various forms of violence mentioned in the text, the article discusses the possible role of sources used by the author of the treatise, especially that of Androtion's *Atthis*. Given the fact that the author of the Aristotelian treatise in all probability used more sources than just one, the responsibility for the detected imbalance in covering violence lies solely with him, but it cannot be attributed simply to his sources, artistic considerations or political preferences.

key words: Aristotelian *On the Constitution of the Athenians*; *Atthides*; ancient Greek historiography; ancient Greek history; violence

klíčová slova: aristotelské *Athénské státní zřízení*; *Atthidy*; starořecké dějepisectví; starořecké dějiny; násilí

Aristotelský spis, jež by v češtině bylo snad nejpřesnější označovat jako *Athénské státní zřízení*,¹ vznikl v letech 329-322.² Neapanuje shoda na tom,

---

* Tato studie vznikla za podpory dlouhotrvajícího koncepčního rozvoje Filozofického ústavu AV ČR, v. v. i. (RVO: 67985955). Rád bych poděkoval oběma anonymním recenzentům za cenné připomínky.

¹ Obvyklejší název *Athénská ústava* mi připadá poněkud zavádějící, jelikož tu pak slovo „ústava“ není použito ve svém základním a obvyklejším významu „základní zákon“.

² Všechna data jsou př. n. l., není-li uvedeno jinak. – Editoři se liší v otázce přesné datace spisu, jelikož předpokládají minimálně dvě redakce textu (srv. např. KEANEY 1970b a 1992, s. 9 s pozn. 37 na s. 17, RHODES 1981, s. 51-52 a 55-56, CHAMBERS 1990, s. 82-83, nebo OLIVA 2004, s. 17-18). Podle mého názoru text revidován ne-

zda byl jeho autorem sám Aristotelés, nebo některý z jeho žáků.³ První část spisu pojednávala o historii athénské ústavy od mytických počátků⁴ po rok 403, druhá je popisem fungování athénské demokracie v autorově době. Spis je jediným dochovaným ze 158 popisů státních zřízení, které měly sloužit jako empirický základ filosofické reflexe vnitřního uspořádání řecké obce, jejíž rozpracovanou verzi nacházíme v Aristotelově *Politice*.⁵

Mohli bychom očekávat, že se takovýto spis zaměří pouze na institucionální změny a případné doprovodné projevy násilí nechá stranou coby pouhé akcidenty, a některé pasáže díla této hypotéze odpovídají. Autor tohoto článku se důkladně věnoval jednomu z těchto úseků, totiž popisu oligarchického převratu čtyř set roku 411, což jej přimělo zkontrolovat, do jaké míry je toto vytěsnění všeho násilí pro *Athénské státní zřízení* typické. Ukázalo se, že v jiných částech svého díla autor *Athénskému státnímu zřízení* zmiňuje nejružnější násilné činy, a to jak institucionálně sankcionované (ve válkách nebo při výkonu spravedlnosti), tak protiprávní (vraždy). Tento článek je pokusem tento rozpor nějak vysvětlit. Za tím účelem nabídne nejprve přehled zmínek o násilí v dochovaných pasážích *Athénskému státnímu zřízení* a poté zvážení možné role pramenů a autorovy odpovědnosti za výslednou selektivitu. Primárním cílem tohoto textu je tedy lepší uchopení reflexe násilí v řecké odborné literatuře, o přesnější poznání řeckých politických dějin tu jde až v druhém sledu.

Násilí zmíněné v *Athénském státním zřízení*

Když autor použije slovo $\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\iota\varsigma$, nebývá jasné, má-li na mysli rozbroje násilné, nebo ryze politické. Tak je tomu při jeho zmínkách o $\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ před Solónovou reformou (r. 594/3) i těsně po ní.⁶ Podle autorova názoru k násilí

byl. V opačném případě by se dalo očekávat zohlednění ústavních změn po zrušení demokracie roku 322.

³ Autorství spisu připisují Aristotelovi např. CHAMBERS (1990, s. 76-82) nebo KEANEY (1980 a 1992, s. 514), jednomu či několika z filosofových žáků např. HIGNETT (1952, s. 28-30), RHODES (1981, s. 61-63, tamt. odkazující na další literaturu) a zřejmě i OLIVA (2004, s. 18-21).

⁴ Začátek spisu se ztratil, dochovaný text začíná Kylónovým spiknutím.

⁵ Zde není místo věnovat se složité problematice geneze a dokončenosti Aristotelovy *Politiky* (srv. např. velmi stručně MRÁZ 1999, s. 28). Stačí poznamenat, že nejpozdější datovatelná událost, na kterou Aristotelova *Politika* odkazuje, je smrt Filipa II. roku 336 (ARIST. *Pol.* V, 1311b2-3), takže celý spis mohl vzniknout dříve než *Athénské státní zřízení*.

⁶ Pro $\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\iota\varsigma$ před Solónem srv. [ARIST.] *Ath.* 2,1; 5,1-2; 41,2. Pro $\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ po Solónovi srv. [ARIST.] *Ath.* 13.

nedošlo při prvních dvou převzetích moci tyranem Peisistratem, ale až při třetím.⁷ Velkou pozornost autor věnuje vraždě Peisistratova syna Hipparcha a smrti tyranobijců (r. 514).⁸ Poznámává, že poté se tyranida stala mnohem krutější,⁹ a přechází k líčení vyhnání Hipparchova bratra Hippia spartským vojskem (r. 510).¹⁰ Není jasné, zda došlo k násilným střetům během první fáze *στάσις* mezi Ísagorou a Kleisthenem těsně po vyhnání tyranů;¹¹ jistě k nim však došlo během neúspěšné invaze spartského krále Kleomena, která následovala roku 509.¹² Nechybí zmínky o násilných koncích athénských politiků: zmíněna je vražda Efialta (r. 462/1), rozsudky smrti nad významnými demokraty Kleofóntem (r. 405/4) a Kallikratem (neznámo kdy), nad stratégy, kteří zvítězili v bitvě u Arginús (r. 406), a také nad nejmenovaným narušitelem amnestie vyhlášené po pádu oligarchie třiceti tyranů (nejspíše r. 403).¹³ Autor konečně nijak nezastírá násilnou povahu vlády třiceti: zmiňuje mnoho tehdejších justičních vražd¹⁴ a celkem detailně popisuje občanskou válku s demokraty vedenými Thrasybúlem.¹⁵

Nelze ani tvrdit, že by se autor důsledně vyhýbal zmínce o zahraničních válkách. K datování změn ve správě státu slouží bitvy u Marathónu a u Salamíny (r. 490 a 480),¹⁶ perské války,¹⁷ peloponnéská válka (r. 431-404)¹⁸

⁷ Srv. [ARIST.] *Ath.* 14,1 a 4; 15,2-3. Chronologie těchto pokusů je sporná, srv. zejm. RHODES 1981, s. 191-199.

⁸ Srv. [ARIST.] *Ath.* 18,2-6.

⁹ Srv. [ARIST.] *Ath.* 19,1.

¹⁰ Srv. [ARIST.] *Ath.* 19,1-2 a 5-6; 41,2.

¹¹ Srv. [ARIST.] *Ath.* 20,1.

¹² Srv. [ARIST.] *Ath.* 20,2-3.

¹³ Srv. [ARIST.] *Ath.* 25,4; 28,3; 34,1; 40,2. Srv. i zmínky o trestech smrti v [ARIST.] *Ath.* 29,4 (hrozba trestem smrti pro případné narušitele zákazu podávat τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς καὶ τὰς εἰσαγγελίας καὶ τὰς προσκλήσεις), 39,5 (citovaná smlouva předepisuje pravidla pro soudy o vraždě) a 45,1 (historka o Lýsimachovi, který těsně unikl trestu smrti).

¹⁴ Srv. [ARIST.] *Ath.* 35,3-4; 37,1; 38,2.

¹⁵ Srv. [ARIST.] *Ath.* 37-38. Chronologické rozpory tohoto líčení s Xenofóntovým popisem týchž událostí nejsou v kontextu tohoto článku podstatné.

¹⁶ Srv. [ARIST.] *Ath.* 22,3; 23,1; 27,2.

¹⁷ Srv. [ARIST.] *Ath.* 25,1.

¹⁸ Srv. [ARIST.] *Ath.* 24,3 (toto místo je problematické kvůli věcným chybám autora, srv. LEVI 1968, s. 252; RHODES 1981, s. 305-306; CHAMBERS 1990, s. 254-256; OLIVA 2004, s. 118) a [ARIST.] *Ath.* 27,2.

a porážka na Sicílii (r. 413).¹⁹ Některé události poslední fáze peloponnéské války zmiňuje autor samy o sobě. Jde o neúspěšná mírová jednání oligarchické vlády čtyř set s Lakedaimoňany (léto 411), bitvu u Eretrie (září 411), bitvu u Arginús s následným odmítnutím spartské mírové nabídky (r. 406) a bitvu u Aigospotamoi (r. 405).²⁰

Násilí zamlčené v *Athénském státním zřízení*

Autor přechází mlčením přinejmenším čtyři případy hromadného násilí v athénských dějinách. Zaprvé věnuje jedinou zdrženlivě formulovanou větu krutosti athénskému zacházení s obcemi, které odpadly od délského námořního spolku nebo se k němu odmítly přidat.²¹ Thúkýdídés tyto události pečlivě zaznamenával a v tzv. mytilénské debatě a mélském dialogu i důkladně analyzoval; mimoto přehled zničených obcí efektně podal Xenofón při popisu reakce Athéňanů na zprávu o porážce u Aigospotamoi.²²

Zadruhé autor *Athénské státní zřízení* zcela opomíjí teror, který předcházel oligarchii čtyř set (r. 411), a omezuje se na konstatování, že ke zrušení demokracie byli Athéňané donuceni kvůli nepříznivé válečné situaci, aniž by upřesnil, o jaké formy donucování šlo.²³ Zato Thúkýdídés podrobně popisuje, jak oligarchové zavražděním Androklea a dalších významných demokratů paralyzovali athénské soudnictví a ovládli debaty na lidovém shromáždění, ba i v soukromí.²⁴ Ustavení této oligarchické vlády zmiňuje značné množství jiných pramenů a žádný z nich o oligarchickém teroru nemluví, ale většina z nich má pro toto opomenutí dobré důvody. Nepřekvapuje, že o násilných přípravách oligarchického převratu čtyř set není zmínka v řeči, kterou podle Xenofóna pronesl Thérámenés v obhajobě proti nařčením, že usiluje o zrušení oligarchie třiceti tyranů;²⁵ kritika předchozí oligarchie zjevně nebyla namístě. Lýsiás, Ísokratés i Aischínés prohlásili oligarchii čtyř set za

¹⁹ Srv. [ARIST.] *Ath.* 29,1.

²⁰ Srv. [ARIST.] *Ath.* 32,3; 33,1; 34,1 a 2.

²¹ Srv. [ARIST.] *Ath.* 24,2: τοῖς συμμάχοις δεσποτικωτέρας ἐχρῶντο. Slovo δεσποτικός má poměrně široký významový záběr, od „vhodný pro vládce“ přes „vhodný pro pána (otroků)“ až po „tyranský“, srv. LSJ, s. v. Obyvatelé Mélu či Skióne by nejspíše použili jiné slovo.

²² Srv. THUC. III,37-48 (mytilénská debata), V,32,1 (zničení Skióne) a V,84-116 (mélský dialog a zničení Mélu); XEN. *Hell.* II,2,3.

²³ Srv. [ARIST.] *Ath.* 29,1.

²⁴ Srv. THUC. VIII,65,2-66,5.

²⁵ Srv. XEN. *Hell.* II,3,45.

důsledek selhání demokratických politiků, ale zmínka o předchozím násilném omezení svobodné diskuse by oslabila i jejich argumenty.²⁶ Aristotelés v *Politice* uvádí vládu čtyř set jako příklad režimu, který byl založen klamem, ne násilím, a pak byl udržován proti vůli občanů;²⁷ ale takových událostí nejspíše nebylo mnoho a Aristotelés mohl být nakloněn přijmout takovou verzi událostí, která odpovídala potřebám jeho výkladu. Pozdější historikové Diodóros Sicilský a Iustinus prezentují oligarchii jako důsledek rozhodnutí athénskému lidu, ale podobně jako autor *Athénskému státnímu zřízení* se vyhýbají zmínce o tom, co Athéňany k tomuto rozhodnutí přivedlo.²⁸ Pochyby některých historiků o spolehlivosti Thúkýdídovy verze událostí mi tedy nepřipadají opodstatněné.²⁹

Zatřetí autor *Athénskému státnímu zřízení* přes svůj celkově negativní obraz vlády třiceti tyranů nezmiňuje masové vraždění v Eleusíně, které popsal Xenofón,³⁰ a na Salamíně, o němž víme z Lýsiii a Diodóra.³¹ A konečně je silně eufemistické autorovo vyjádření, že se Athéňané „usmířili s těmi, kdo bydleli v Eleusíně“,³² bez jakékoli zmínky o obléhání Eleusíny roku 401, o němž víme díky Lýsiovi,³³ ani o Xenofóntem a Iustinem zmíněných popravách představitelů tamního krátkodechého oligarchického státu.³⁴

---

²⁶ Srv. LYS. XXV,27; ISOC. VIII,108; AESCH. II,176. Lýsiův klient se v celé řeči staví do pozice oběti sýkofantů, kterým přičítá odpovědnost za vše zlé, co kdy Athény postihlo. Ísokratés klade vládu čtyř set do antiteze s vládou třiceti. Aischínés v celé řeči obhazuje svou mírovou iniciativu, a tak vládu čtyř set představuje jako jeden z mnoha neblahých důsledků války.

²⁷ ARIST. *Pol.* V,1304b12-15.

²⁸ D. S. XIII,36,2; IUST. V,3,4-5. Diodóros zmiňuje vznik vlády čtyř set dvakrát; v první verzi (XIII,34,2) podkopává svou autoritu neuvěřitelným tvrzením, že lid na demokracii rezignoval dobrovolně, mylným ujištěním, že od Athéňanů odpadl i Samos, a zavádějící informací, že k zavedení oligarchie přispělo odpadnutí Byzantia, ke kterému došlo až po ustavení vlády čtyř set (srv. THUC. VIII,80,3).

²⁹ Srv. např. HEFTNER 2001, s. 112-113.

³⁰ Srv. XEN. *Hell.* II,4,8-10.

³¹ Srv. LYS. XII,52 a XIII,44; D. S. XIV,32,4. KRENTZ 1995, s. 142, je zřejmě příliš skeptický, když odmítá historicitu hromadné popravy Salamíňanů; tak časově i žánrově vzdálení autoři jako Diodóros a Lýsiás by se stěží shodli na nějaké fabulaci.

³² [ARIST.] *Ath.* 40,4: διελευθήσαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἐλευσίνι κατοικήσαντας.

³³ Srv. LYS. XXV,9.

³⁴ Srv. XEN. *Hell.* II,4,43; IUST. V,10,8-9.

Podání aristotelského spisu tedy v těchto čtyřech případech působí jako netypický pokus odbýt násilné dění jediným slovem nebo je zcela zamlčet. Zvláště opomenutí politických vražd předcházejících ustavení oligarchie čtyř set a následujících po dobytí Eleusíny demokraty jsou v nápadném rozporu s výše uvedenou dlouhou řadou úmrtí významných athénských politiků, které autor tohoto spisu zmínil. Mohly by za tuto inkonzistenci být zodpovědné prameny, které používal?

Androtiónova *Atthis* jako pramen *Athénského státního zřízení*

Tuto otázku lze zodpovědět jen obtížně, a to ze dvou důvodů: zaprvé si nejsme jisti, jaké prameny měl autor tohoto spisu po ruce, a zadruhé se naše odhady do značné míry omezují na díla dochovaná pouze zlomkovitě.³⁵ Nejvhodnějším základním pramenem pro výzkum vývoje athénské státního zřízení byla některá *Atthis*, tedy analistické dílo o dějinách Athén od nejstarších dob až do autorovy současnosti.³⁶

Nejčastěji zmiňovaným kandidátem³⁷ je dílo sepsané Androtiónem z Gargétu, dokončené nejspíše kolem roku 340.³⁸ Autor *Athénského státního zřízení* se totiž s jeho verzí udalostí přesně ztotožnil v otázce počtu komise *syngrafeů* („sepisovatelů“), úřadující v Athénách roku 411,³⁹ při výkladu

³⁵ K problémům s interpretací fragmentárně dochovaných dějepisných děl srv. např. BRUNT 1980; SCHEPENS 1997; BARON 2013, s. 9-16.

³⁶ K *Atthidám* obecně srv. zejm. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF 1893, I, s. 260-290; JACOBY 1949; HARDING 1977 a 1994, s. 1-8 a 47-50. Pro chronologické uspořádání materiálu v *Atthidách* srv. JACOBY 1949, s. 98-99; HARDING 1994, s. 3.

³⁷ Androtióna za hlavní pramen *Athénského státního zřízení* považovali např. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF (1893, I, s. 276-277); BUSOLT (1920, s. 92-96); JACOBY (1954, I, s. 103-104 a II, s. 99-102, pozn. 127); ANDREWES (1981, s. 210); RHODES (1981, s. 21); RUSCHENBUSCH (1981); WESTLAKE (1989, s. 184); CHAMBERS (1990, s. 86-87, a 1993, 41-45); OLIVA (2004). Opatrnější je HARDING (1977, s. 159, pozn. 68, a 1994, s. 51-52). Proti teorii o použití Androtióna autorem *Athénského státního zřízení* vystoupil PESELY (1994), nepřesvědčivě navrhuje, že pramenem *Athénské-ho státního zřízení* byly *Řecké dějiny z Oxyrhynchu*.

³⁸ K Androtiónovi srv. např. JACOBY 1954 I, s. 87-103; DAVIES 1971, s. 33-34; HARDING 1994a, s. 13-25. K dataci jeho díla do r. 340 srv. JACOBY 1954, I, s. 103 (srv. i JACOBY 1954, II, s. 98-99 pro odkazy na starší literaturu); HARDING 1976, s. 198. RUSCHENBUSCH (1981, s. 323) datuje vydání díla dokonce krátce před rok 341, HARDING (1994a, s. 24-26), opatrně klade vznik díla do 40. a 30. let 4. století.

³⁹ Podle ANDROT. FGGrH 324F43 a [ARIST.] *Ath.* 29,2 jich bylo třicet, podle THUC. VIII,67,1 deset. Zde je mnohem snazší pochopit omyl Thúkýdida než zbylých pramenů, protože deset byl obvyklý počet členů athénských komisí.

o Solónově *seisachtheii* Androtiónův výklad výslovně odmítl (aniž by Androtióna uvedl jménem)⁴⁰ a jeho dílo použil i při datování prvního ostrakismu.⁴¹ Tato identifikace však musí zůstat nejistou, zejména kvůli velkým obsahovým shodám mezi jednotlivými *Atthidami*⁴² a také proto, že o ostatních *Atthidách* existujících v době sepsání *Athénského státního zřízení* víme mnohem méně než o Androtiónově.⁴³ Pokud by tedy byla pramenem *Athénského státního zřízení* jiná *Atthis* než Androtiónova, museli bychom přiznat, že víme příliš málo na to, abychom se mohli ptát, jak často prameny *Athénského státního zřízení* násilí zmiňovaly. V Androtiónově případě lze pokračovat o krok dál.

Násilí zmíněné v Androtiónově *Atthidě*

Pokud jde o násilí v zahraniční politice, Androtión popsal zajetí a zabití athénských poslů Sparťany nedlouho před korintskou válkou (r. 397),⁴⁴ obléhání Alópekonnésu Kéfísodotem roku 359⁴⁵ a zajetí athénské státní lodí Paralos Filippem Makedonským roku 354,⁴⁶ uvedl jména všech strategů obléhajících Samos po jeho odpadnutí od délského spolku (r. 441/0),⁴⁷ zaznamenal, že Sparťané při vpádu do Attiky (nejspíše r. 431) neničili posvátné olivy,⁴⁸ datoval Kleónovu smrt v bitvě u Amfipole (r. 422),⁴⁹ uvedl jména

⁴⁰ Srv. ANDROT. FGrH 324F34,3 a [ARIST.] *Ath.* 6,1-3 a 10,1 a k tomu např. JACOBY 1954, I, s. 99 a 144-146; JACOBY 1954, II, s. 100 a 131-133 s odkazy na starší literaturu; HARDING 1977, s. 154; RHODES 1981, s. 125; CHAMBERS 1993, s. 46-49. HARDING (1994a, s. 131-132) popírá, že by autor *Athénského státního zřízení* reagoval na Androtiónovu verzi. PESELY (1994, s. 160) nepřesvědčivě tvrdí, že autor *Athénského státního zřízení* Androtiónovu verzi neznal.

⁴¹ Srv. ANDROT. FGrH 324F6 a [ARIST.] *Ath.* 22,3-4. Větší konkrétnosti brání sporná spolehlivost dochovaného textu Harpokrationova slovníku, v němž se Androtiónův úsudek o tomto problému zachoval (srv. HARP. τ 15). S různými návrhy řešení přišli např. JACOBY (1954, I, s. 119-121); KEANEY (1970a, s. 1-3); DOVER (1988, s. 83-85); CHAMBERS (1990, s. 239-240); KINZL (1991); HARDING (1994a, s. 95-97); PESELY (1994, s. 159-160).

⁴² Srv. především JACOBY 1949, s. 119-123.

⁴³ Zatímco z Androtiónovy *Atthidy* (FGrH 324) se dochovalo 68 nebo 69 zlomků, z Kleidémovy (FGrH 323) nanejvýš 36 a z Fanodémovy (FGrH 325) nanejvýš 30.

⁴⁴ Srv. ANDROT. FGrH 324F18.

⁴⁵ Srv. ANDROT. FGrH 324F19. Alópekonéssos ležel na thráckém Chersonésu.

⁴⁶ Srv. ANDROT. FGrH 324F24.

⁴⁷ Srv. ANDROT. FGrH 324F38.

⁴⁸ Srv. ANDROT. FGrH 324F39.

⁴⁹ Srv. ANDROT. FGrH 324F40.

athénských stratégu padlých v bitvě u Mantineie (r. 418),⁵⁰ zmínil porážku Athéňanů v bitvě u Nemeie během korintské války (r. 394),⁵¹ údajné velení athénských vojevůdců Konóna, Ífikrata a Kallii posádce žoldníků v Korintu (r. 391/0)⁵² i počet thébských uprchlíků v Athénách po obsazení Théb Sparťany r. 382.⁵³ U dalších zlomků je válečný nebo jinak násilný kontext více či méně pravděpodobný: jde jednak o odsouzení olympijského vítěze Dóriea k smrti Sparťany (snad r. 395/4),⁵⁴ jednak o mnoho místních jmen citovaných z Androtióna zejména slovníkářem Stefanem Byzantským v 6. století n. l.⁵⁵ Zato z bojů mezi Athéňany se ve zlomcích dochovala jen zmínka o bitvě u Pallény (r. 546/5),⁵⁶ dva další zlomky, které se týkají *στάσεις*, se věnují spíše institucím než průběhu událostí.⁵⁷ Náš obraz může být zkreslený tím, jak Androtiónovo dílo používali pozdější čtenáři, ale disproporce je natolik výrazná, že vybízí k závěru, že Androtión věnoval mnohem více prostoru zahraniční politice (obvykle násilné) než střetům mezi Athéňany. Týmž směrem ukazuje i fakt, že pozdější slovníkáři používali k excerpci místních vlastních jmen měst Androtiónovu *Atthidu*, ne jinak preferovanou (protože pozdější a podrobnější) Filochorovu.⁵⁸

Androtiónův vliv na selektivitu Athénskému státnímu zřízení

Androtiónovo tematické zaměření by tedy mohlo ovlivnit výše uvedené čtyři zámky v *Athénském státním zřízení*, z nichž tři se týkají právě vnitroathénských sporů. Věc ovšem není tak jednoduchá. Výše zmíněné rozpory mezi *Athénským státním zřízením* a Androtiónovou *Atthidou* totiž ukazují, že

⁵⁰ Srv. ANDROT. FGrH 324F41.

⁵¹ Srv. ANDROT. FGrH 324F47.

⁵² Srv. ANDROT. FGrH 324F48.

⁵³ Srv. ANDROT. FGrH 324F50.

⁵⁴ Srv. ANDROT. FGrH 324F46, snad v kontextu upozorňování na kontrast s dřívějším jednáním Athéňanů vůči tomuto slavnému atletovi, srv. JACOBY 1954, I, s. 154-156.

⁵⁵ Srv. ANDROT. FGrH 324F9, 12-15, 17, 20-23, 25-29, 31-33, 49, 51, 63-65. Zlomky 12-15 však zřejmě pocházejí ze seznamu členských obcí délského spolku, na čemž se shodují JACOBY (1949, s. 102, a 1954, I, s. 138) a HARDING (1994, s. 108, pozn. *), a zlomek 22 spíše souvisí s Androtiónovou funkcí guvernéra ostrova Arke-síné, srv. HARDING 1994, s. 118.

⁵⁶ Srv. ANDROT. FGrH 324F35.

⁵⁷ Srv. ANDROT. FGrH 324F37 o ostrakismu Thúkýdida, syna Melésiova, a ANDROT. FGrH 324F43 o počtu *syngrafeů* roku 411, srv. výše pozn. 39.

⁵⁸ Srv. PHILOCH. FGrH 328.

pokud autor *Athénského státního zřízení* Androtiónovu *Atthidu* konzultoval, musel používat i jiné prameny. Jedním z těchto sekundárních pramenů byl nejspíše Thúkýdidés, autor *Athénského státního zřízení* totiž několikrát zopakoval Thúkýdidova slova téměř doslova⁵⁹ (ač s ním jindy nesouhlasil, např. v některých detailech spjatých s Peisistratovými syny).⁶⁰ Možná se cílevědomě snažil opravovat Thúkýdidovy chyby,⁶¹ ale zřejmě měl ve zvyku doplňovat informace svého základního pramene i nějakými sekundárními.

Máme tedy plné právo očekávat, že autor *Athénského státního zřízení*, který se nijak zvlášť nevyhýbá ani zmínek o zahraničních válkách, bude uvádět násilné události konzistentně, s využitím nejlepších pramenů. I kdyby jeho základní pramen, Androtión, nepopisoval násilné stránky příprav oligarchického převratu roku 411, autor *Athénského státního zřízení* o nich jistě věděl z Thúkýdidova díla, jež používal. O krutém zacházení Athéňanů se spojenci se mohl dočíst v témže díle nebo v Xenofóntových *Řeckých dějinách*, z nichž by mohl čerpat i informace o krveprolití v Eleusíně za vlády třiceti tyranů.⁶² Soudobé vraždění na Salamíně nejspíše popsal Eforos.⁶³ Snad jen zánik oligarchického státu v Eleusíně nebyl dostatečně podrobně popsán žádným historikem. S výjimkou posledního případu tedy nedostatek konzistence *Athénského státního zřízení* nelze omluvit dějepisnými motivy. Odpovědnost za selektivitu leží pouze na bedrech autora.

Závěr: jiné možné motivy autora *Athénského státního zřízení*?

Měl-li autor *Athénského státního zřízení* k dispozici všechny potřebné informace, mohl je zamlčet kvůli snaze o větší působivost svého díla. V tomto duchu se objevil pokus osvětlit vynechání násilí před převratem roku 411 autorovou snahou zdůraznit brutalitu vlády třiceti tyranů,⁶⁴ ale pak není jasné,

⁵⁹ Srv. [ARIST.] *Ath.* 32,2-3 s THUC. VIII,68; [ARIST.] *Ath.* 33,1 s THUC. VIII,95,7; [ARIST.] *Ath.* 33,2 s THUC. VIII,92,4-9 a 97,2. Pro nepřesvědčivou tezi, že autor *Athénského státního zřízení* nepoužíval Thúkýdidovo dílo přímo, ale prostřednictvím nějaké *Atthidy*, srv. LEDL 1910, s. 39-40.

⁶⁰ Srv. [ARIST.] *Ath.* 17,3 a 18,2 s THUC. I,20,2 a VI,54-55.

⁶¹ Tak např. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF 1893, I, s. 104; MATHIEU 1915, s. 87. Srv. též ANDREWES (1981), s. 256.

⁶² Srv. výše pozn. 22 a 30. Není příliš pravděpodobné, že autor *Athénského státního zřízení* Xenofóntovy *Řecké dějiny* při psaní používal (srv. CHAMBERS 1990, s. 88), to ale neznamená, že o nich nevěděl a nemohl je konzultovat.

⁶³ Píše o něm Diodóros Sicilský (D. S. XIV,32,4), pro nějž byl Eforos hlavním pramenem pro události 5. století v Egeidě.

⁶⁴ Srv. KEANEY 1980, s. 55.

proč nechává stranou masakry v Eleusíně a na Salamíně spáchané právě těmito radikálními oligarchy. Toto vysvětlení tedy neobstojí.

Jiným možným motivem pro zamlčení některých násilných událostí jsou historikovy politické preference. Autor *Athénského státního zřízení* zjevně sympatizoval s umírněnými oligarchy,⁶⁵ ale ani to jeho mlčení o některých násilných událostech nevysvětlí, protože násilí na spojencích se dopouštěli demokraté a masakry v Eleusíně a na Salamíně spáchali radikální oligarchové.

Nezbývá tedy než neochotně přiznat, že na otázku, proč autor popisuje jednu událost a vynechá druhou, v tomto případě neexistuje jasná a stručná odpověď. Jisté je tolik, že tuto nesoustavnost nelze vysvětlit odvoláním na prameny, které autor *Athénského státního zřízení* používal.

Použitá literatura

- LSJ = LIDDELL, Henry G. & SCOTT, Robert & JONES, Henry S.: *A Greek-English Lexicon, with a revised supplement*. Oxford: Clarendon Press 1996.
- BARON, Christopher A. *Timaues of Tauromenium and Hellenistic Historiography*. Cambridge: Cambridge University Press 2013.
- BRUNT, Peter A. On historical fragments and epitomes. *The Classical Quarterly*, 1980, 30, s. 477-494.
- BUSOLT, Georg. *Griechische Staatskunde, erster Hauptteil: Allgemeine Darstellung des griechischen Staates*. München: C. H. Beck 1920.
- DAVIES, John K.: *Athenian Propertied Families 600–300 B. C.* Oxford: Clarendon Press 1971.
- HARDING, Phillip. Atthis and Politeia. *Historia*, 1977, 26, s. 148-160.
- HARDING, Phillip. *Androtion and the Atthis*. Oxford: Clarendon Press 1994.
- HEFTNER, Herbert: *Der oligarchische Umsturz des Jahres 411 v. Chr. und die Herrschaft der Vierhundert in Athen: Quellenkritische und historische Untersuchungen*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang 2001.
- HIGNETT, Charles. *A History of the Athenian Constitution to the End of the Fifth Century B. C.* Oxford: Clarendon Press 1952.
- CHAMBERS, Mortimer H. *Aristoteles – Staat der Athener (Aristoteles Werke in deutscher Übersetzung: Band 10, Teil I)*. Berlin: Akademie Verlag 1990.
- JACOBY, Felix. *Atthis: The Local Chronicles of Ancient Athens*. Oxford: Clarendon Press 1949.

---

⁶⁵ Srv. zejm. jeho chválu Thérámena v [ARIST.] *Ath.* 28,5 a vlády pěti tisíc v [ARIST.] *Ath.* 33,2.

- JACOBY, Felix. *Die Fragmente der griechischen Historiker: Dritter Teil, Geschichte von Städten und Völkern (Horographie und Ethnographie) b (Supplement): A Commentary on the Ancient Historians of Athens (Nos. 323a-334), volume I: Text.* Leiden: E. J. Brill 1954.
- JACOBY, Felix.: *Die Fragmente der griechischen Historiker: Dritter Teil, Geschichte von Städten und Völkern (Horographie und Ethnographie) b (Supplement): A Commentary on the Ancient Historians of Athens: Nos. 323a-334, volume II: Notes – Addenda – Corrigenda – Index.* Leiden: E. J. Brill 1954.
- KEANEY, John J. The Text of Androtion F 6 and the Origin of Ostracism. *Historia*, 1970, 19, s. 1-11.
- KEANEY, John J. The Date of Aristotle's *Athenaion Politeia*. *Historia*, 1970, 19, s. 326-336.
- KEANEY, John J. Hignett's *HAC* and the authorship of the *Athenaion politeia*. *Liverpool Classical Monthly*, 1980, 5, s. 51-56.
- KEANEY, John J. *The Composition of Aristotle's Athenaion Politeia: Observation and Explanation.* Oxford: Oxford University Press 1992.
- KINZL, Konrad H. AP 22.4: The Sole Source of Harpokration on the Ostrakismos of Hipparkhos Son of Kharmos. *Klio*, 1991, 73, s. 28-45.
- LEDL, Artur. Die Einsetzung des Rates der Vierhundert in Athen im Jahre 411 v. Chr. *Wiener Studien*, 1910, 32, s. 38-54.
- LEVI, Mario A. *Commento storico alla repubblica Atheniensium di Aristotele.* Milano: Istituto editoriale Cisalpino 1968.
- MATHIEU, Georges. *Aristote – Constitution d'Athènes: essai sur la méthode suivie par Aristote dans la discussion des textes.* Paris: Honoré Champion 1915.
- MRÁZ, Milan. *Aristotelés – Politika I.* Praha: OIKOYMENH 1999.
- OLIVA, Pavel. *Aristotelés – Athénská ústava.* Praha: Arista – Baset 2004.
- PESELY, George A. Andron and the Four Hundred. *Illinois Classical Studies*, 1995, 20, s. 65-76.
- RHODES, Peter J. *A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia.* Oxford: Clarendon Press 1981.
- RUSCHENBUSCH, Eberhard. Atthis und Politeia. *Hermes*, 1981, 109, s. 316-326.
- SCHEPENS, Guido. Jacoby's *FGrHist*: Problems, Methods, Prospects. In *Collecting Fragments – Fragmente sammeln.* Vyd. Most, Glenn. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1997, s. 144-172.
- VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, Ulrich. *Aristoteles und Athen.* Berlin: Weidmannsche Buchhandlung 1893.

WESTLAKE, Henry D. *Studies in Thucydides and Greek History*. Bristol: Bristol Classical Press 1989.

Mgr. Pavel Nývlt, Ph.D., Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu Akademie věd České republiky, Na Florenci 3, Praha 1, 110 00
nyvlt@ics.cas.cz